

Téma „Stát a právo“

Okruhy:

1. Právo, zákon, spravedlnost, stát
2. Biblická, římskoprávní a národní tradice
3. Přirozené právo a česká právní věda

Ukázky z pramenů:

- a) Ovidius o zlatém věku
- b) Kosmas o původu práva
- c) Heremhebovy zákony (14. stol. př. n. l.)
- d) Plútarchos o Drakónových zákonech (621 př. n. l.)
- e) Bible – Starý zákon
- f) Corpus iuris civilis – Digesta seu Pandectae (533)
- g) Corpus iuris canonici – Liber extra (1140) a Liber extra (1234)
- h) Ius regale montanorum (1300)
- i) Zdeněk Neubauer a normativní pojetí práva
- j) Vladimír Kubeš a pozitivistické pojetí práva
- k) Bohuš Tomsa a sociologické pojetí práva
- l) Václav Vaněček a revoluční pojetí práva
- m) Viktor Knapp a marxistické pojetí práva
- n) Karel Eliáš a přirozenoprávní pojetí práva

a) Ovidius o zlatém věku

Aurea prima sata est aetas, quae vindice nullo,
sponte sua, sine lege fidem rectumque colebat.
poena metusque aberant, nec verba minantia fixo
aere legebantur, nec supplex turba timebat
iudicis ora sui, sed erant sine vindice tuti.

Ov. Met. I, 89–93 (Dostupné z: <http://thelatinlibrary.com/ovid/ovid.met1.shtml>)

Zlatý vzešel pak nejprve věk, kdy zákona, soudce
člověk byl prost a od sebe sám ctil věrnost a právo.
Nebylo trestu ni strachu, a hrozivá slova se nečtla,
vyrytá v kov, a prosící dav se nemusel báti
soudcových úst: ač neměli obhájce, bezpečni byli.

OVIDIUS, Publius Naso. Metamorphoseon libri. Proměny. Přeložil F. Stiebitz. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956, s. 13.

b) Kosmas o původu práva

Pověst o kněžně Libuši a Přemyslu Oráčovi

[...]

K tomu sprostý lid zajásá zmateným křikem; všichni jedněmi ústy žádají, aby jim byl dán kníže. K nim ona: „Hled’te,“ dí, „hle, za oněmi horami“ – a ukázala prstem na hory – „je neveliká řeka Bílina a na jejím břehu je viděti vesnici, jež slově Stadice. V jejím obvodu jest úhor, zděli i zšíři dvanácti kročejů, jež kupodivu, ač leží mezi tolika poli, přece nenáleží k žádnému poli. Tam váš kníže oře s dvěma strakatými voly; jeden vůl má vpředu dokola bílý pás a bílou hlavu, druhý jest od čela po zádech bílý a zadní nohy má bílé. Nyní, je-li vám libo, vezměte mou řízu, plášť i přehozy, jaké sluší knížeti, jeďte vyříditi tomu muži vzkaz ode mne i od lidu a přiveďte sobě knížete a mně manžela. Muž má jméno Přemysl. Ten na vaše hrdla a hlavy vymyslí mnohá práva, neboť to jméno latinsky zní praemeditans [rozmýšlející] nebo superexcogitans [přemýšlející]. Jeho potomstvo bude v celé této zemi panovati na věky věkův.“ [...] Tento muž, jež vpravdě pro svou mužnost zasluhuje slouti mužem, upoutal zákony tento bezuzdný kmen, nezrokocný lid mocí zkontrolil a uvedl v poddanství, jež jej i dnes tíží, též vydal všechna práva, jimiž se tato země řídí a spravuje, sám s Libuší samou.

HRDINA, Karel, BLÁHOVÁ, Marie (edd.). Kosmova kronika česká. 7. vyd. Praha; Litomyšl: Paseka, 2005, s. 28 a 31.

c) Heremhebovy zákony (14. stol. př. n. l.)

Jeho Veličenstvo si vymyslíl způsob, jak [...] jak vymýtiti zlo a potlačiti podvod a lež. Plán jeho Veličenstva jest znamenité útočiště, zabraňující násilí [...] (a ochraňující Egypťany před utiskovateli), kteří se vyskytují mezi nimi. Jeho Veličenstvo věnoval všechn (svůj) čas, hledaje prospěch milované země, pátraje po násilnostech v zemi [...] (Pak povolal písaře) Svého Veličenstva, ten se chopil palety a svitku papyru a písemně zaznamenal všechno, co řekl Jeho Veličenstvo, král sám. Řekl:

„(Mé Veličenstvo nařizuje) [...]

Uspořádal jsem celou tuto zemi; [...] proplul jsem ji až k jižní zdi a dal jsem [...] a poznal jsem celý její rozsah, když jsem ji dříve procestoval v jejím nitru. Prozkoumal jsem [...] (Vyvolil jsem dva úředníky) dokonalých úst, dobré povahy, kteří dovedou posouditi nitro (člověka), poslušni pokynů královského paláce a zákonů soudní síně, a jmenoval jsem je soudci Obou zemí, aby v pokojí udržovali ty, kteří jsou [...] (a každému z nich jsem určil)

jeho sídlo. Usadil jsem je ve dvou velkých městech Jižní země a Severní země, a ke každému z nich přichází celá (jeho) země bez výjimky. Dal jsem jim předpis o [...] Vychoval jsem je k cestě životem, vedl jsem je k pravdě a spravedlnosti a poučoval jsem je, řka: Nepřátelte se s jinými lidmi, nepřijímejte odměny od jiného, neposlouchejte [...] Co se týče povinné dávky stříbra a zlata [...], Mé Veličenstvo upouští od ní, takže nebude vybírána povinná dávka ničeno od úředních sborů Jižní a Severní země.

Každému úředníku a každému božímuh sluhovi, o němž by se zaslechlo, že zasedá v úředním sboru, dosazeném k výkonu spravedlnosti, aby usoudil, a že se provinil proti spravedlnosti, bude to velkým smrtelným zločinem, neboť hle, Mé Veličenstvo učinil toto: aby přivedl k platnosti zákony milované země, a aby nedopustil, aby někdo jiný [...]

Boží sluhové chrámů, nejvyšší úředníci královského paláce každého území a kněží bohů budou tvořiti všechny ctihodné soudní sbory a budou souditi všechny městské obyvatele: Mé Veličenstvo se stará o milovanou zemi, aby radostný byl život jejích obyvatelů od té doby, co sedí na Réově trůnu. Hle, v celé zemi jsou ustanoveny soudní sbory a (všichni znamenití lidé) budou tvořiti soudní sbory v městech podle znamenitého plánu Mého Veličenstva: [...]

Vydal jsem tento rozkaz, protože Mé Veličenstvo ochraňuje každého člověka."

Kol. aut. Obecné dějiny státu a práva v dokumentech I. Brno: MU, 1994, s. 22–23.

d) Plútarchos o Drakónových zákonech (621 př. n. l.)

Solón

[...]

17. Prvním činem Solónovým bylo, že zrušil všechny Drakontovy zákony kromě těch, které se týkaly vraždy. Učinil tak pro jejich krutost a přísnost trestů, které stanovily. Téměř na všechna provinění byl totiž stanoven trest smrti, takže musel zemřít i ten, kdo byl souzen pro zahálku, a kdo ukradl kousek zeleniny nebo ovoce, byl potrestán stejně jako ten, kdo se dopustil svatokrádeže nebo vraždy. Proto se stal později Démédés proslulý svým výrokem, že zákony Drakontovy jsou psány krví, ne inkoustem. Když se Drakonta ptali, proč stanovil na většinu provinění trest smrti, odpověděl prý, že si podle jeho mínění malé provinění zaslouží tento trest, pro velká že nemá většího trestu.

KINCL, Jaromír. Texty ke studiu obecných dějin státu a práva I. Starověk, část I. Praha: SPN, 1977, s. 23 (podle: Plútarchos. Životopisy slavných Řeků a Římanů I. Praha: Odeon, 1967).

e) Bible – Starý zákon

Samuel pověděl všechna Hospodina slova lidu, těm, kteří od něho žádali krále. Pravit: „Toto bude právo krále, který nad vámi bude kralovat: Vezme vám syny a zařadí je ke svému vozatajstvu a jezdecktvu, aby běhali před jeho vozem. Ustanoví si velitele nad tisíci a nad sty a další, aby pro něho obstarávali orbu a sklizeň, a další, aby pro něho zhotovovali válečnou výzbroj a výstroj jeho vozů. Také dcery vám vezme za mastičkářky, kuchařky a pekařky. Vezme vám nejlepší pole, vinice a olivové háje a dá je svým služebníkům. Z vašich výmlatů a vinic bude vybírat desátky a bude je dávat svým dvořanům a služebníkům. Vezme vám otroky a otrokyně a nejlepší jinochy i osly, aby pro něho pracovali. Bude vybírat desátky z vašich stád, a stanete se jeho otroky. A přijde den, kdy budete úpět kvůli svému králi, kterého jste si vyvolili, ale Hospodin vám onoho dne neodpoví.“

První Samuelova (8,10-17)

Skrze mne kralují králové a vydávají spravedlivá nařízení vládcí. *Přísloví (8,15)*

Královo srdce je v Hospodinových rukou jako vodní toky; nakloní je, kam se mu zlíbí.

Přísloví (21,1)

Prosazovat spravedlnost a právo je před Hospodinem výbornější než obět'.

Příslaví (21,3)

Hospodin je náš soudce, Hospodin je náš zákonodárce, Hospodin je náš král, on nás spasí.

Izaiáš (33,22)

Kol. překl. Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Podle ekumenického vydání z r. 1985. Praha: Biblická společnost, 1990, passim.

f) Corpus iuris civilis – Digesta seu Pandectae (530–533)

Ius est ars boni et aequi. Celsus (u Ulpiana D 1.1.1 pr.)

/Právo je umění dobrého a spravedlivého./

Iuris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere.

Ulpianus (D 1,1,10,1)

/Toto jsou příkazy práva: čestně žít, neškodit druhému, každému dávat, co mu náleží./

Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuens. Ulpianus (D 1.1.10)

/Spravedlnost je pevná a trvalá vůle dát každému, co mu náleží./

Lex est commune praeceptum, virorum prudentium consultum, delictorum, quae sponte vel ignorantia contrahuntur, coercitio, communis rei publicae sponsio. Papinianus (D 1.3.1)

/Zákon je obecné nařízení, usnesení znalců práva, omezení zločinů, jež jsou páčány vědomě nebo nevědomě, obecná záruka celého státu./

Princeps legibus solutus est. Ulpianus (D 1.3.31)

/Císař je osvobozen od zákonů; stojí nad zákony./

(Omne) ius aut consensus fecit aut necessitas constituit aut firmavit consuetudo.

Modestinus (D 1,3,40)

/Všechno právo vzniklo buď dohodou, anebo je stanovila nutnost či utvrdil obyčej./

Legis virtus est imperare vetare permittere punire. Modestinus (D 1.3.7)

/Zákon má rozkazovat, zakazovat, povolovat, trestat./

Quod principi placuit, legis habet vigorem. Ulpianus (D 1.4.1 pr.)

/Co císař nařídí, má sílu zákona./

Ius publicum est quod ad statum rei publicae spectat, privatum autem quod ad singulorum utilitatem. Ulpianus (D 1.4.4.2)

/Veřejné právo se týká postavení státu, soukromé právo se týká prospěchu jednotlivců./

S přihlédnutí k: KINCL, Jaromír. Dicta et regulae iuris, aneb, Právnícké mudrosloví latinské. Plzeň: A. Čeněk, 2012, passim.

g) Corpus iuris canonici – Liber extra (1140) a Liber extra (1234)

Katolickou církví byl užíván jako hlavní pramen kanonického práva až do roku 1918. Pod tímto souborným názvem se skrývá šest velkých sbírek kanonického práva, konkrétně *Decretum Gratiani, Liber extra, Liber sextus, Clementinae (constitutiones), Extravagantes Ioannis Papae XXII., Extravagantes communes*, které vznikaly postupně mezi lety 1140-1500. Souborný název se užíval od jejich oficiálního vydání Řehořem XIII. v roce 1580 a byl vytvořen analogicky k justiniánské kodifikaci římského práva – od středověku nazývané jako Corpus iuris civilis.

Decretum Gratiani byla soukromá sbírka kanonického práva, která si postupně získala velkou autoritu a roku 1234 byla sankcionována i úředně papežem Řehořem IX., který současně vydal i vlastní zákoník kanonického práva (Liber extra).

Gratiánův spis se skládá ze tří částí: první tvoří 101 distinkcí, které se dělí na kánony (c); druhou pak 36 právních případů (tzv. causae), které se dále skládají z otázek (questiones), a ty ještě z kánonů, a konečně třetí část tvoří 7 distinkcí rozčleněných opět na kánony.

Liber extra se skládá z 5 knih, knihy se dále dělí na tituly a tituly na kapitoly.

Decretum Gratiani (kolem 1140)

Soulad nesouladných kánonů.

PRVÁ ČÁST DEKRETU. DISTINKCE II.

I. část. GRATIANUS. Právo Quiritů se pak skládá ze zákonů a plebiscit a usnesení senátu a z konstitucí císařů a ediktů anebo dobrých zdání právníků.

C. I. Co je zákon.

C. II. Co plebiscit.

C. III. Co usnesení senátu.

C. IV. Co konstituce či edikt.

C. V. Co jsou dobrá zdání právníků.

C. VI. Co jsou zákony tribunské či konsulární.

C. VII. Co je „lex satura“.

C. VIII. Co jsou zákony rhodské.

DISTINKCE III.

I. část. GRATIANUS. Všechny tyto druhy [zákonů] jsou součástí zákonů světských. Ale protože jsou jednak ustanovení civilní, jinak církevní: [a protože] civilní ustanovení se nazývá právem veřejným či právem civilním, podívejme se, jakým názvem se označuje ustanovení církevní.

§ 1. Církevní ustanovení se zahrnují pod název „kánon“. Co však kánon je, vysvětluje Isidor v 6. knize Etymologií, když říká:

C. I. Co je kánon.

Kánon se říká řecky, řehole latinsky.

C. II. Proč se říká řehole.

Isidor v témže [díle] c. 16.

Řehole se říká proto, že řádně vede a nikdy nezavádí jinam. Jiní usoudili, že řehole má název z toho, že řídí, anebo že obsahuje pravidlo, jak řádně žít, anebo že napravuje, co je křivé či špatné.

II. část. GRATIANUS. Dále: kánony jsou dílem dekretály Veleknězů [papežů], dílem usnesení koncilů. Koncily jsou však dílem obecné [univerzální], dílem provinciální. Z provinciálních se jedny konají v moci římského Velekněze, tedy za přítomnosti legáta svaté církve římské; jiné se však konají z moci patriarchů či primasů či metropolitů téže provincie. Toto tedy je třeba vědět o řeholích obecných.

§ 1. Jsou ovšem i někdy zákony soukromé, jak církevní, tak světské, jež se nazývají privilegia. O nich Isidor v 5. knize Etymologií (c. 18.) říká:

C. III. Co je privilegium.

Privilegia jsou zákony pro osoby soukromé, jaksi soukromé zákony. Privilegium se totiž říká proto, že se dává osobě soukromé [privátní].

III. část. GRATIANUS. Úkolem světských či církevních zákonů však je: přikazovat, aby se stalo, co je třeba, zakazovat, co je špatné; dovolovat buď co je dovoleno, jako požadovat odměnu, anebo někdy i co dovoleno není, jako poslat zapuzovací list, aby se okolnostem nepřítížilo. Proto v téže knize (c. 19.) píše Isidor takto:

C. IV. Co je úkolem zákonů.

Každý zákon pak buď něco povoluje, např. aby statečný muž žádal odměnu; anebo zakazuje, např. aby nikdo nemohl žádat o manželství svaté panny; anebo trestá, např. aby byl popraven, kdo spáchá vraždu: neboť odměnou či trestem zákona se usměrňuje život lidský; anebo [zákon] přikazuje, např. „Miluj Pána Boha svého.“

DISTINKCE XCVI.

C. X. Jsou totiž dvě moci, vznešený císaři, jejichž prostřednictvím je tento svět řízen, posvěcená autorita [auctoritas] biskupů a právní moc [potestas] císaře. Z těchto dvou je úřad kněžský o to závaznější, že musí skládat účty před Bohem, dokonce i za krále. Neboť vy sám víte, nejmilostivější synu: snad převyšujete důstojností celý lidský rod, ale přesto zbožně skláníte svou šíji před správci božských věcí a očekáváte od nich prostředky pro spásu duše [...] Z toho nechť vyvodí Vaše zbožné veličenství důsledek, že nikdo nikdy a pod žádnou záminkou se nesmí pyšně vyvyšovat nad jedinečným úřadem onoho muže, kterého Kristův příkaz postavil do čela všech a v něhož svatá církev vždy věřila a jehož vyznávala.

DRUHÁ ČÁST DEKRETU. CAUSA XXII. OTÁZKA V.

C. IX. Když někdo při skládání přísahy svá slova dovedně uzpůsobí, přijímá Bůh, který zná svědomí přísahajícího, slova tak, jak jim rozumí ten, kdo přísahu vyžaduje. Kdo přísahu lstivě, proviňuje se dvojnásobně, protože nejen bere jméno boží nadarmo, nýbrž také klame zlomyslnou lstí svého bližního.

Liber extra (1234)

Soubor dekretálů P. Řehoře papeže [toho jména] IX.

Kniha IV. Titul I. O zásnubách a manželství.

Kap. I. Manželství se uzavírá pouhým souhlasem a neruší se, není-li dodržen obyčej rodné země.

Z koncilu triburského.

Jakýsi šlechtic z Francie pojal podle saského práva za manželku šlechtičnu ze Saska, měl ji po mnohá léta a zplodil s ní děti. Protože však Sasové neuznávají týchž zákonů jako Francouzi, vzal si za záminku, že se s ní nezasnoubil (či za ženu nepřijal, či věno jí nedal) podle svého, to je podle franckého zákona [francouzského práva], a propustil ji, vzal si [ženu] jinou. Svatá synoda o tom rozhodla: aby onen přestupník evangelického zákona byl podroben pokání, a od druhé manželky odloučen a donucen, aby se vrátil k první.

Kniha V. Titul VI. Kap. IX.

Židé nesmějí být proti své vůli pokřtěni ani nuceni ke křtu, trestáni bez soudcovského rozhodnutí, připraveni o majetek, rušeni při svých svátcích; jejich hřbitovy nesmějí být poškozovány a jejich mrtvoly exhumovány.

Kniha V. Titul VII. Kap. X.

Když byl totiž podle předpisu světských zákonů zabaven majetek těch, kteří byli popraveni pro zločiny proti majestátu, a jejich děti byly pouze ze soucitu ponechány naživu, což nemusí o to tvrději [...] být potrestáni ti, kteří se odchylojí od pravé víry [...]? Proto musí být jejich

trest nejen církevním, nýbrž musí za ním následovat ještě zabavení pozemských statků, neboť je daleko těžším zločinem, je-li uražen nejen pozemský, ale dokonce nebeský majestát.

Kniha V. Titul VII. Kap. XV.

Exkomunikujeme a proklínáme všechny kacíře: katary, valdenské a všechny ostatní, ať se jmenují jakkoli [...]

Vybrané pasáže převzaty z: BALÍK, Stanislav a kol. Texty ke studiu obecných dějin státu a práva II. Feudální stát a právo. Praha: SPN, 1974, s. 374n., a HATTENHAUER, Hans. Evropské dějiny práva. Praha: C. H. Beck, 1998, passim.

h) Ius regale montanorum aneb Právo královské horníkuov (po 1300)

[...]

Václav, Boží milostí šestý král Český, kterýžto najprve království polské Bohem pomocí pójčenú témuž království Českému připojil jest, Horníkuom svým po království Českém všelikterým milost svú a tyto knihy a v nich pravú práva horníkuov poznati pravdu.

[...]

Otče nerozený, studnice všie dobroty, kterýžto aby lidský národ dokonale živ byl, práva přesvatá skrze ústa kniežat božsky vynesl si, přispoř v nás nábožných Tvých též milosti moc, abychom takéž věrným horníkuom našim, jichžto netoliko království naše, alebrž veškeren okršlek zemí pracemi těší se, práva vydati mohli, aby nám k spasení i jim prospievalo k upokojení a nevýmluvnému jménu Tvému, k slávě a ke cti; tak zajisté musejí prve duše, potom jazykové býti naučení, protož obyčejem zvyklým jeho pomoci požádající, kterýžto otec jest světel i všech osvícení počátek a ot něhožto všecka dánie nejlepší plovú a darové dokonali s stupují; ustanovujeme, aby všelikteři horníci, kteréžto velebnosti naše zpravuje saud pod těmito práva příkázáními: točišto poctivě živu býti, druha neurážeti, právo jeho jednomu každému dáti, obcovali. Ale poněvadž na každý den proti právom děje se a zlí zle činiti nestydí se, protož aby zlá děnie nezuostala nepomstěna, ani účinku převrácenost drzým nešla ku příkladu, potřebnosti súžení býváme škodlivé žádosti pod práva řeholami sevřieti, aby zlí strachem pokuty dobří učinění byli a dobří práva otplatú lepší byli; nic zajisté poslušenství neprospělo by pokorným, ač potupa potupníkuom neškodila by. Protož lakto náš úmysl počněme; jedno zajisté umienění toto vždycky pokládáme: všecko, cožkolivěk prve nedokonalé nebo zmatené vidělo se jest, to vyčistiti a dokonalé z nedokonalého vylíčiti. A poněvadž z mnohých ním otázek, skrze naše horníky žalující podaných, snažně spravedlnosti žádajících, mnoho sme byli sebrali tak pro práva neumění, jakožto pro nedostatek a práva smiešení opravenie hodného; protož chtějíce v těchto kněhách, jimžto jméno zvláštne připisujeme Právo královské horníkuov, všeho práva doplniti nedostatek a cožkolivěk v právě starém pochybenie bylo by, otevřenějie vyvázati a světlejšie všem žádajícím naučení práva vydati horníkuov. Vtipně prohledávající, že každá věc skrze rozdělenie lépe otvírá se, protože rozdělenie každého skutku úmysl čtúcieho zbuzuje, mysl rozumného připravuje a paměť řemeslně napravuje, protož toto dielo naše k rozumnosti širšie v tyto čtvery kněhy umienili sme rozdělití, aby všickni, na něžto příslušie tato uměti práva, staré opustiecie omyly, pravú v nich práva opatrnost horníkuov spatřovali by, a aby potom našeho práva osvícení jsúce dobroděním, po správných téhož práva stezkách k spravedlnosti činění bez bezcestie spasitedlně kráčeli. Všecko pak právo horníkuov, jehož požíváme, neboť příslušie k osobám nebo k dolóm anebo propojičkám, ku požádáním žalob i jich [příslušnostem], [...]

BÍLEK, Jaroslav (ed.). Ius regale montanorum aneb Právo královské horníkuov. Kutná Hora: Kuttna, 2000, s. 17–18.

i) Zdeněk Neubauer (1901–1956) a normativní pojetí práva

„...normativní teorie [...] chce z právní vědy odstraniti veškeré poznatky a úvahy právní vědě metodicky cizí. Proto byl navržen termín >čistá právní věda<.

K tomu účelu definuje si normativní teorie pojem práva. Jako u kteréhokoliv jiného pojmu nemohu nikoho přinutiti, aby určitým slovem označoval právě ten myšlenkový obsah, který já mám na mysli. Ale ovšem nemohu se s ním domluvit, dokud se neshodneme na tom, co chceme rozuměti pod určitým právním termínem. Nemohu tedy usvědčiti z omylu toho, kdo bude slovem právo označovati mravní ideu spravedlnosti a úsudky z ní činěné, ani toho, kdo slovem právo bude označovati souhrn pravidelností sociálního dění. Normativní teorie naproti tomu definuje právo jako souhrn norem charakterizovaných určitým formálním znakem bez ohledu na jejich obsah, totiž – stručně řečeno – jako souhrn norem vydaných státem.“

NEUBAUER, Zdeněk. Interpretace a aplikace práva v pojetí normativní teorie. In: Právník, 1931, roč. 70, s. 534.

j) Vladimír Kubeš (1908–1988) a pozitivistické pojetí práva

„Pojem práva se nám kryje s tím, čemu se říká „positivní právo“. „Přirozené právo“ je logicky monstrem, neboť slovem „přirozené“ deroguji pojem práva. Pro právníka, poznávajícího právní řád, právo je jen jedno – právo „positivní“. Označení „přirozené právo“ může dnes míti význam toliko historický, t. j. slouží nám za označení určitého myšlenkového hnutí rázu převážně kulturně historického, které se však s hlediska noetického pohybovalo po bludných cestách.“

KUBEŠ, Vladimír. „Přirozené zásady právní“ a „dobré mravy“ v obecném zákoníku občanském. In: Randův jubilejní památník. Praha: PF UK, 1934, s. 402–403.

„...ve skutečnosti všechny přirozenoprávní nauky se především zabývaly otázkou, jak správné právo tvořit. Právě tyto nauky mají o zkvalitnění zákonodárné práce nesmírné zásluhy a učinily pro právní ideu nekonečně více než všechny směry právního pozitivismu.“

KUBEŠ, Vladimír. „... a chtěl bych to všechno znovu“. [Paměti.] Brno: MU, 1994, s. 181.

k) Bohuš Tomsa (1888–1977) a sociologické pojetí práva

„Ale jak si ve skutečnosti počínala právní věda, která na ochranu platného práva vystoupila proti kacířským zásadám volnoprávníků, a jak si počínala prakse, která její učení přijala za své? Upřely povahu pozitivněprávní normy jedinečnému ustanovení § 7 o. z. o. o přirozených zásadách právních označivše je za ideologický přežitek a za blud zákonodárcův; prohlásily ustanovení o základních právech a svobodách občanských za pouhé akademické zásady, za „zákonodárcovy monology“, jež nemají povahu norem závazných pro soudy a správní úřady ...“: [...]

„Povrchnímu pozorovateli mohlo by se zdáti, že volnoprávní směr zápas odehrávající se mezi ním a tradiční právní vědou byl zjev ryze dobový vyrostlý z povahy a tempa moderního života. Díváme-li se však na něj očima historika, objeví se nám ve zcela jiném světle: totiž jako jedna etapa boje o živé o právo, který se v právním životě vede od pradávna. Jeho podstata zůstává stále táž, mění se jen jeho forma a úseky na nichž se odehrává; neboť někdy se vede skrytě, jindy zjevně; jednou se svádí na půdě zákonodárství, podruhé aplikace, potřetí zase na půdě teorie.“

TOMSA, Bohuš. O živé právo. In: Právní praxe, 1944/45, roč. 9, č. 1, s. 1-5, cit. s. 3-4.

l) Václav Vaněček (1905–1985) a revoluční pojetí práva

„Jde-li o jinak uznávané a nezávadné hnutí zdola, jde už nutně také zároveň o zdola příslušné právo, jež deroguje všemu, co je mu na překážku, ať už je to výměr, dekret, výnos, nařízení, či sám formální zákon. V tom je právní podstata lidové demokracie; to je princip, bez jehož uznání nelze zdárně budovat.“

[...]

„Revoluce jako vítězný projev práva, práva nového a lidového – to je poznatek, jež nesmíme napříště ztráceti ze zřetele. [...] Levice, socialismus a v první řadě komunismus – to je praktické uplatňování živého, stále se přeměňujícího práva bez ohledu na literu a na formu. Pravice a konservatismus – to je lpění na starém právu, na jeho formální „platnosti“, bez ohledu na proměny zatím nastalé.“

Vaněček, Václav. Obrodme právnictví!: právně-politická úvaha. Praha: Práce, 1946, s. 8–9 a 27–28.

m) Viktor Knapp (1913–1996) a marxistické pojetí práva

„Tato strohá vázanost práva ve smyslu subjektivním na právo ve smyslu objektivním je svrchovaně důležitá.“

Znamená to, že neexistují žádné přirozené právní poměry a žádné přirozené právo, které by bylo dáno samým rozumem, Bohem a pod. a které by mohlo být v rozporu s právem daným.

Všechny odrůdy reakčních přirozenoprávních teorií oddělovaly od sebe právo přirozené od práva daného či psaného apod. a hledaly kořen přirozeného práva mimo společnost lidskou a mimo vůli lidskou.

Tyto kdysi za nástupu revoluční buržoasie sice pokrokové, později však naprosto reakční teorie vyvrcholily v nacistickém učení o vrozeném právu (geborenes Recht) a daném právu (gekorenes nebo gegebenes Recht), při čemž právo vrozené prýštilo z mystického spojení krve a půdy a bylo zjednáváno Führerem.

Na tomto příkladu vidíme, jak přirozenoprávní teorie vykonaly cestu od Boha přes rozum až do nitra Führerova a jak začaly jako ideologická zbraň revoluční buržoasie v boji proti feudalismu a skončily jako ultrareakční a kontrarevoluční zbraň fašistického imperialismu proti pracujícímu lidu.

S těmito nejrozmanitějšími druhy přirozeného práva marx-leninské pojetí právního poměru zcela skoncovalo.

Všechno právo je na zákon povýšená vůle vládnoucí třídy, určená materiálními životními podmínkami (objektivní právo).“

KNAPP, Viktor. Vlastnictví v lidové demokracii: právní úprava vlastnictví v Československé republice. Praha: Orbis, 1952, s. 34–35.

„Nikdy jsem ovšem nevěřil na univerzální přirozené právo a historie nikdy nedala důvod v něco takového věřit. Právo není přirozené, nýbrž historické.“ [...]

„Přes ušlechtilost motivů této myšlenky (každé přirozené právo je ostatně velmi ušlechtilé) je tato koncepce neudržitelná. Žádný zákonodárce nemůže zavázat příštího zákonodárce, aby nezměnil právní normu právní normou téže právní síly. Opak je protimluv.“

KNAPP, Viktor. Velké právní systémy: úvod do srovnávací právní vědy. Praha: C. H. Beck, 1996, s. 19 a 209.

n) Karel Eliáš a přirozenoprávní pojetí práva

§ 3 (1) Soukromé právo chrání důstojnost a svobodu člověka i jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých takovým způsobem, jenž nepůsobí bezdůvodně újmu druhým.

(2) Soukromé právo spočívá zejména na zásadách, že

- a) každý má právo na ochranu svého života a zdraví, jakož i svobody, cti, důstojnosti a soukromí,
- b) rodina, rodičovství a manželství požívají zvláštní zákonné ochrany,
- c) nikdo nesmí pro nedostatek věku, rozumu nebo pro závislost svého postavení utrpět nedůvodnou újmu; nikdo však také nesmí bezdůvodně těžit z vlastní neschopnosti k újmě druhých,
- d) daný slib zavazuje a smlouvy mají být splněny,
- e) vlastnické právo je chráněno zákonem a jen zákon může stanovit, jak vlastnické právo vzniká a zaniká, a
- f) nikomu nelze odeprít, co mu po právu náleží.

(3) Soukromé právo vyvěrá také z dalších obecně uznaných zásad spravedlnosti a práva.

Komentář k § 3 nového občanského zákoníku

„Celé ustanovení má interpretační význam a otevírá tak blok paragrafů, jimiž se stanovují hlavní směrnice pro hledání a poznání skutečné zákonodárcovy vůle. Základní myšlenka, z níž se zde vychází, je idea, že zákon nepodložený velkými principy je stvořen jen k tomu, aby se překrucoval nebo vnucoval, a následkem toho jeho paragrafy stíhá osud ustanovení jen přechodných (*Camus, A. Člověk revoltující, Československý spisovatel, Praha 1995, str. 135*). Toto riziko se osnova snaží odvrátit metodou dále popsanou.

Prvním odstavcem se kodex soukromého práva přihlašuje k zásadám přirozeného práva a staví na nich. Jiný přístup nemohl být se zřetelem k Listině základních práv a svobod ani zvolen. Listina již v preambuli uznává neporušitelnost přirozených práv člověka a k jusnaturalistické koncepci lidských práv se, stejně jako Ústava, sama hlásí [...]. Toto pojetí se neomezuje jen na formulaci § 3 odst. 1, které nelze chápat jako proklamaci, ale jako vyjádření účelu zákona a vodítko pro řešení složitých právních případů (hard cases). Hledisko vyjádřené v tomto ustanovení rezonuje celou osnovou - i když v prvé hlavě Části první ze zřejmých příčin nejzřetelněji. Civilní kodex nemůže jít cestou odchylky od zásad našeho ústavního pořádku. Avšak vzhledem k tomu, že legislativní praxe v oblasti soukromoprávního zákonodárství je zhusta jiná (nehledě již k tomu, že je řada jednotlivých norem privátního práva zahrnuta v předpisech, obsahujících rovněž normy práva veřejného), je důležité, aby se zákoník k této otázce vyjádřil jasně a zřetelně. Samotné východisko, jež tvoří obsah § 3 odst. 1, není nové. Hlásila se k němu už na konci 18. stol. Hortenova osnova občanského zákoníku [...], třebaže do konečné verze všeobecného zákoníku občanského z r. 1811, vzhledem k politickým poměrům absolutistického státu, katalog přirozených práv člověka zahrnut nebyl. Ani dnes netřeba jít v tomto směru do velkých podrobností, byť z jiných důvodů. Plnit funkci charty lidských práv dnes u nás již občanský zákoník nemá, tento úkol je svěřen jinému právnímu předpisu a civilní kodex může Listinu základních práv a svobod jen provádět a provést.

Důraz na přirozené právo člověka brát se o vlastní štěstí neodpovídá jen běžně přijímané představě, že si každý člověk přeje být šťastný. Pojetí § 3 odst. 1 vychází z poznání, že svoboda člověka není samoučelná. Moc jednotlivce činit, co chce, v souladu se svým vlastním určením, pojímaná abstraktně, může vést k dobrým i k zlým činům a v tomto smyslu stojí mimo obecné pojmy dobra a zla (de Jacourt). Ústavně chráněná svoboda jednotlivce není samoučelná. Ve vztahu k soukromým záležitostem člověka má svůj cíl, kterým je osobní štěstí. Přijatá koncepce má své filosofické a sociální zdůvodnění spjaté s tradicí i současností evropského myšlení od antiky po dnešek. Jak připomíná již na počátku zdejší civilizace Démokritos, zákon může životu lidí prospět, jen chtějí-li oni sami, aby se jim dobře dařilo (*Svoboda, K. Zlomky před Sokratovských myslitelů. 2. vydání. NČSAV: Praha, 1962, s. 134*). Nic nezdůvodňuje lépe správnost uvedeného přístupu, než fakt, že „veškerá západní kultura směřuje k individuálnímu hledání štěstí“ (*Aron, R. Angažovaný pozorovatel. 1. vydání. Mladá fronta, 2003, s. 315*). Ve známých slovech Deklarace nezávislosti Spojených států o nezczizitelném právu na vytváření osobního štěstí nelze vidět argument proti tomu, co bylo právě uvedeno. Naopak, Thomas Jefferson se odklonem od formulace Johna Locka akcentující hledisko majetku přihlásil důrazem na osobní štěstí člověka k myšlenkovému proudu tlumočenému zejména francouzskými osvícenci a jako štěstí chápal všestranný sociální a kulturní rozvoj jednotlivce [...]. Ostatně, v Praze již v r. 1774, tedy dříve, než Jefferson napsal do americké Deklarace známá slova o přirozeném právu na štěstí, přednášel na půdě zdejší univerzity profesor K. H. Seibt, jak blaho státu závisí na štěstí jeho občanů. I to odpovídá myšlenkovému konceptu, který precizně formuloval již Aristoteles, a podle něhož vlastní štěstí motivuje člověka k soudržnosti, konání dobra a pomoci ostatním (což ostatně potvrzuje trávající sociální zkušenost), a tím i k dosažení stavu, označovaného Aristotelem jako blaženství. Osnova bere na vědomí diferencovanost představ různých lidí o vlastním štěstí. Příznačným prvkem totalitarismu je představa, že stát sám nejlépe ví, co je štěstí, a snaha vnutit je člověku i proti jeho vůli. Proto se respektuje, že každý může žít podle svého, neporušuje-li přitom práva jiných, a že každý může usilovat o vlastní štěstí podle libosti, nepůsobí-li to jiným bezdůvodnou újmu. Tak se vzájemně doplňují dvě hlavní zásady soukromého práva: zásada autonomie vůle a zásada *neminem laedere*.

V druhém odstavci jsou koncentrovány ty právní zásady, k nimž osnova považuje za správné se soustředěně přihlásit. Sleduje se při nich hodnotová stupnice, k níž celá stavba zákoníku lne. Důraz na obecné zásady právní však osnova zákoníku podtrhla i na jiných místech a některé další zvláště zmiňuje jinde (např. zákaz šikany, ochranu dobré víry atd.). Osnova zdůrazňuje též, že není v moci zákona kodifikovat všechny obecné právní zásady, a vystřihává se rizika svádět praxi k mylnému pojetí, že za závazné právní zásady zákoník uznává jen ty, na které pamatuje jejich výslovným pojmenováním. Z toho důvodu se v posledním odstavci tohoto ustanovení podtrhává, že soukromé právo pramení také z dalších obecně uznaných zásad práva a spravedlnosti.

ELIÁŠ, K. a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. Ostrava: Sagit, 2012, s. 64–66. Též srov. <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>;

Doporučená právně-filosofická a metodologická literatura:

- DWORKIN, Ronald M. *Když se práva berou vážně*. Praha: Oikoymenh, 2001 /pův. vyd. 1977/.
- FULLER, Lon L. *Morálka práva*. Přel. J. Příbáň. Praha: Oikoymenh, 1998 /pův. vyd. 1964, 2. rozš. vyd. 1969/.
- HART, Herbert L. A. *Pojem práva*. Přel. J. Příbáň. 2. vyd. Praha: Prostor, 2010 /pův. vyd. 1961/.
- HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. 2. vyd. Plzeň: A. Čeněk, 2012.
- KALLAB, Jaroslav. *Úvod ve studium metod právnických I-II*. Brno: [s.n.], 1920-1921.
- KELSEN, Hans. *Všeobecná teorie norem*. Přel. M. Kubín. Brno: Masarykova univerzita, 2010.
- KLIMENT, Josef. *Úvod do studia právnického na podkladě historickém*. 2. vyd. Praha: Spolek čsl. právníků „Všehrd“, 1932.
- Kol. aut. *Právo a dobro v ústavní demokracii: polemické a kritické úvahy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011.
- RADBRUCH, Gustav. *O napětí mezi účely práva*. Ed. L. Hanuš. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012.
- SOBEK, Tomáš. *Argumenty teorie práva*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2008.
- Týž. *Nemorální právo*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2010.
- Týž. *Právní myšlení: kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2011.
- TOMSA, Bohuš. *Kapitoly z dějin filosofie práva a státu*. Praha: Karolinum, 2005.
- Týž. *Nauka o právních vědách: základy právní methodologie*. Praha: Spolek čsl. právníků „Všehrd“, 1946.
- WEYR, František. *Teorie práva*. Praha; Brno: Orbis, 1936.